

VILÁG- TÖRTÉNET

6. (38.) évfolyam 2016. 2.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET FOLYÓIRATA

- **SZÁSZDI LEÓN-BORJA ISTVÁN**
ISTEN ELSŐ SZAVA AZ ÚJVILÁGBAN
- **CONSTANZA LÓPEZ LAMERAIN**
A HARMADIK LIMAI ZSINAT
ÉS AZ EGYSÉGES EVANGELIZÁCIÓS RENDSZABÁLYOK
- **ZAJTA LORÁND**
BRENTÁN KÁROLY HITTÉRITŐI ÉS TUDOMÁNYOS TEVÉKENYSÉGE
A PERUI ALKIRÁLYSÁG TERÜLETÉN
- **BABARCZI DÓRA**
EGY MAGYAR JEZSUITA PARAGUAYBAN
- **LUDOLF PELIZAEUS**
AZ „ÜRES FÖLD” FOGALMÁNAK SZEREPE CHILE MEGHÓDÍTÁSÁBAN
- **SZEMLE**
MENYHÁRT ÁGNES, SCHVÉD BRIGITTA KINGA,
VARGA MÁTYÁS GÁBOR ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A Magyar Tudományos Akadémia
Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Bottoni Stefano, Farkas Ildikó,
Katona Csaba, Martí Tibor,
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Anderle Ádám, Borhi László,
Erdődy Gábor, Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Pók Attila, Poór János

6. (38.) évfolyam 2016. 2.

TARTALOM

Keresztben és célkeresztben. Szerzetesek és térítők Dél-Amerikában (Martí Tibor)	179
<i>Tanulmányok</i>	
Szászdi León-Borja István: Isten első szava az Újvilágban. A millenarizmus és az univerzális monarchia összekapcsolódása	183
Constanza López Lamerain: A harmadik limai zsinat és az egységes evangelizációs rendszabályok a perui egyháztartományban	211
Zajta Loránd: Brentán Károly hittérítői és tudományos tevékenysége a Perui Alkirályság területén	229
Babarczi Dóra: Egy magyar jezsuita Paraguayban. Limp Ferenc 1752–1753. évi levelei	259
Pedro Miguel Omar Svriz Wucherer: Az arecayái felkelés. Fegyveres guaraní a határnál	277
Ludolf Pelizaeus: Az „üres föld” fogalmának szerepe Chile meghódításában	297
<i>Szemle</i>	
Magyar jezsuiták Brazíliában, 1753–1760 (Menyhárt Ágnes)	319
A Túpac Amaru-felkelés (Schvéd Brigitta Kinga)	323
Chilei küldetésben, 1956–1975 (Varga Mátyás Gábor)	328

Jelen számunkat szerkesztette: Martí Tibor

A kötet, amelyben Deák Ferenc jezsuita szerzetes életének majd 20 éves, Chilében töltött periódusát meséli el az olvasónak, a Jezsuita Könyvek Rendtörténet című sorozatában jelent meg. A mű az eseményeket elbeszélő atya szerint nem emlékirat vagy önéletrajz, csupán az érdeklődők kérdéseire adott válasz, amit Molnár Gábor, a földtudományok doktora, Latin-Amerika-szakértő egy mélyinterjú után összefoglalt és nagy gonddal megszerkesztett. A szerkesztő, aki Dél-Amerikával kapcsolatos tanulmányok sorát jelentette már meg a magyar mellett spanyol és angol nyelven is, az előszóban megjelöli munkája célját. Egy különleges élethivatáson és személyesen megélt eseményeken keresztül mutatja be az 1956–1975 közötti chilei eseményeket, azokat a kötet végén fényképekkel illusztrálva. Célközönsége a téma kutatóitól egészen a „szakmán kívüli” érdeklődőig terjed, ennek megfelelően a mű olvasmányos, anekdotákkal tarkított, de egy komoly és nem könnyű életpályát bemutató kötet.

A Magyarországon kevésbé ismert chilei történelem adott korszakának megismerését elősegítendő egy tanulmánnyal kezdi a kötetet a szerkesztő, aki „testközelben”, Kolumbia egyik legszínvonalasabb egyetemén, a jezsuiták által vezetett Pontificia Universidad Javerianán tanult nemzetközi kapcsolatok szakon. Chile történetét szinte kizárólag külföldi szakirodalomra támaszkodva foglalja össze.

A bevezetésben az ország földrajzi jellemzőit sorolja fel Molnár, majd az 1930-as évekig visszanyúlva feltárja az előzményeket. A tömören, de világosan összefoglalt gazdasági és az azzal szorosan összefüggő politikai háttér megvilágításával indítja a tanulmány fő részét, a címben megadott időszak eseményeit taglaló fejezeteket. Először a visszatérő idős Carlos Ibáñez tábornok pártpolitikát nélkülöző, azt felülíró hatéves kormányzásáról ír (1952–1958), ami a kezdeti sikerek után mégsem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A következő fejezetben a jobboldal által támogatott, de független Jorge Alessandri (1958–1964) és az őt váltó Eduardo Frei (1964–1970) kereszténydemokrata kormányzása kerül sorra. Előbbi gazdasági liberalizmust és a külföldi befektetések támogatását hirdette meg programjaként, amiből elsősorban az elitnek származott haszna, az alsóbb néprétegeknek nem. Ez a fajta politika adta meg a kereszténydemokraták támogatottságát, melynek nyomán 1964-ben a Partido Demócrata Cristiano került hatalomra. A kereszténydemokraták programjának legfőbb pontjai a kommunizmus elkerülése, az ország gazdasági alapjául szolgáló rézbányák részleges államosítása (az ágazatban azért továbbra is jelen maradtak az amerikai befektetők), a földreform, valamint a szegények felkarolása volt. Mindehhez az

¹ Deák Ferenc SJ: *Chilei küldetésben, 1956–1975*. Szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta: Molnár Gábor. Bp., Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya, 2013. 111 p.

USA támogatását is megkapták, ennek ellenére a reformok nem haladtak a kellő ütemben, így az 1970-es elnökválasztáson az egyesült baloldali pártok koalíciója (Unidad Popular, UP) aratott győzelmet.

A baloldal Salvador Allende (1970–1973) személyében irányította Chilét. A nehéz gazdasági helyzetben hatalomra került UP kezdetben jelentős sikereket tudott felmutatni a GDP növekedése és a munkanélküliség csökkentése terén. Azonban hamar kiderült, hogy a sikerek alapjául szolgáló állami pénzhez kölcsönök útján jutott a vezetés, s ezek visszafizetéséhez nem erősödött meg kellőképpen az ország. Így az állami tartalékok kimerítése után az ország gazdasági, társadalmi káoszba süllyedt, amire a válasz egy jobboldali katonai diktatúra volt. Az USA támogatásával 1973. szeptember 11-én véghezvitt puccs a kommunizmus megakadályozásának a módja volt. A kaotikus helyzetben viszont jelentős megtorláshullám vette kezdetét az országban, ami több ezer ember halálához vagy bebörtönzéséhez, megkínzásához vezetett. Az Augusto Pinochet vezette Chilében a legfőbb feladat az állami deficit mihamarabbi csökkentése volt, amit a szociális intézkedések eltörlésével és a külkereskedelem növelésével akart elérni az ország vezetése. Javulás nem mutatkozott az első években, a hiperinfláció és a GDP zuhanása jellemezte a kezdeti időszakot. A pozitív változás jelei csak 1975 után tűntek fel, amikor is a jórészt a Chilei Katolikus Egyetemen tanult közgazdászok reformokat tudtak elfogadtatni a kormánnyal, és ezzel a gazdasági stabilizáció útjára terelték hazájukat.

A szerkesztő által írt húszoldalas bevezető tanulmányt követi Deák atya elbeszélése. A visszaemlékezés úgy épül fel, hogy a rövid, meséltető, iránymutató kérdést hosszú, elbeszélő stílusú válasz követi, amit egyszer-egyszer kiegészít egy konkrét eseményre való rákérdezés. A körültekintő szerkesztésnek köszönhetően folyamatos, kronologikus gondolatmenetet követhet végig az olvasó, aminek megértését valóban nagyban segíti a kötet elején lévő tanulmány, mivel az említett nevek, pártok már ismertek, így nem kellett megtörni az elbeszélést a politikai háttér magyarázatával.

Elbeszélései alapján Deák atyát egy rendkívül művelt, érdeklődő személyiségnek ismerheti meg az olvasó. Az utazásról szóló beszámolóiban kitér a földrajz, az élővilág részletesebb bemutatására, de egy olyan szintig csupán, ami nem tereli el a figyelmet a lényegről, viszont hasznos háttér-információval szolgál és a teljesség érzését adja az olvasó számára. Emellett társadalmi és gazdasági kérdésekben is tájékozott, egy helyen például arról ír, hogy az ő javaslatára több földbirtokos reformokat vezetett be a birtokán, aminek köszönhetően a parasztok helyzete is javult, valamint a bevétel is növekedett.

Deák atya derűs, nyitott természetével könnyen beilleszkedett rendtársai közé mindenhol, ahová a jezsuita rend küldte. Tehetséges, határozott szervezőként helytállt egy jezsuita iskola élén is, de igazán a tanítást szerette, a diákok között érezte legjobban magát. Fontosnak tartotta a politikai szerepvállalást, kiállt a keresztény értékrend mellett mind a bal-, mind a jobboldali szélsőségekkel szemben, diákjaira is nagy hatással volt személyisége. Dél-Amerikában a legkülönbözőbb élethelyzetekben találta magát: búvárkodott, nyári munkaprogramban épített házat a rászorulóknak, 3000 méter magas vulkánnál volt idegenvezető, tanított francia nyelvet egy sivatagi egyetemen, sofőrködött, iskolát igazgatott, novíciást vezetett, sőt egyszer egy verekedő polgármestert is megbékített. Mindezekon túl leginkább a diákjaiért élt, politikai fórumokat szervezett nekik, védte őket a hatósági túllkapásokkal szemben, segítette a letartóztatottakat, amiért kétszer is bezárták.

Az időrendi ívre épülő elbeszélést a tanulmányainak ismertetésével kezdi az atya, amelynek során kitér a Magyarországról Ausztriába való kényszerű 1949-es szökésére is. Szeretett volna minél hamarabb misszióba menni, ami 1956-ban sikerült is, mivel rendfőnö-

ke kiküldte Chilébe, hogy segítse a dél-amerikai katolikus egyházat. Az élményekkel teli hosszú hajó- és repülőút után megérkezett Chilébe, ahol rögtön vidékre küldték iskolai feladatok ellátására. Itt az adminisztratív teendők ellátása mellett lelkipásztori tevékenységére is nagy szükség volt. Járt Kolumbiában a szerzetesi képzés részeként, majd visszatérve Chilébe tovább folytatta sokrétű munkáját. Ezután rektori székbe helyezték, majd újra iskolapadba küldte előljárója, hogy szerezzen tanári diplomát. Itt került kapcsolatba egyetemi diákokkal, akikkel sorsközösségükből adódóan jó kapcsolatot alakított ki. Később egyetemi lelkészként és oktatóként tudta kamatoztatni a fiatalság körében szerzett tapasztalatait.

Deák Ferenc beszámol a politikai változások fogadtatásáról, főleg az egyetemi körökben, amelyben ő élt. Példának okáért éhségsztrájkban is részt vett. A katonai puccs utáni tisztogatások idején sokat tett az üldözöttekért. Mivel pedig köztisztelőnek örvendett, sok engedelményt tudott kicsikarni védenecsei számára a diktatúrában is, azonban volt, hogy őt magát szintén bebörtönözték rövidebb időre emiatt. Chilei küldetése olyan meglepetésszerűen ért véget, mint ahogy kezdődött: 19 év chilei szolgálat után kapott egy levelet a magyar jezsuita tartományfőnöktől, hogy Torontóban van rá szükség az egyre gyarapodó magyar közösségben. Ezekkel a sorokkal fejezi be az atya visszaemlékezését: „*Mi pedig elbúcsúztunk Chilétől. De lelkünkben magunkkal hoztuk emlékeinket és mindazokat, akikhez küldetésünk és szolgálatunk fűzött a »Dél Keresztje« alatt.*”

Összefoglalva, a *Chilei küldetésben 1956–1975* című kötet egy könnyen befogadható, mégis mély mondanivalóval rendelkező munka, amely elbeszélő stílusával és a megélt történelem bemutatásával megragadja a figyelmet. A könyv végigkísér egy viszontagságos, mégis vidám, példamutató életúton, emellett olyan egzotikus tájakkal ismerteti meg az olvasót, mint a dél-amerikai Chile.

Varga Mátyás Gábor

HU ISSN 0083-6265

Kiadja az MTA BTK Történettudományi Intézet

A kiadásért felel Fodor Pál igazgató

A szerkesztési, tördelési munkálatokat

az MTA BTK TTI tudományos információs

témacsoportja végezte

Vezető: Kovács Éva

Tördelőszerkesztő: Palovicsné Tihanyi Éva

A térképet készítette: Nagy Béla

Nyomdai munkák: Krónikás Bt., Biatorbágy

CONTENTS

Friars and Missionaries in South America (Tibor Martf)	179
<i>Studies</i>	
István Szászdi León-Borja: God's First Words in the New World: Millenarianism, Heresy and Orthodoxy in the Isle of La Española in 1493	183
Constanza López Lamerain: The Third Council of Lima and the Unified Evangelistic Norms in the Ecclesiastical Province of Peru	211
Loránd Zajta: The Missionary and Scientific Activity of Károly Brentán on the Territory of the Viceroyalty of Peru	229
Dóra Babarczi: Hungarian Jesuits in Paraguay: The Letters of Ferenc Limp, SJ from the Years 1752–1753	259
Pedro Miguel Omar Svriz Wucherer: The Rebellion of Arecaya: Armed Guaraní at the Frontier	277
Ludolf Pelizaeus: The Narrative Construct of "Uncolonized Land" and Its Contribution to the Conquest of Chile from the Outset of the 16 th Century	297
<i>Book Reviews</i>	
Hungarian Jesuits in Brazil, 1753–1760 (Ágnes Menyhárt)	319
The Túpac Amaru Rebellion (Brigitta Kinga Schvéd)	323
On Mission in Chile, 1956–1975 (Mátyás Gábor Varga)	328

SZERZŐINK

Babarczi Dóra, PhD, Szegedi Tudományegyetem • López Lamerain, Constanza, doktorandusz, Max-Planck-Institut für europäische Rechtsgeschichte (Frankfurt am Main) • Menyhárt Ágnes, egyetemi hallgató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK • Pelizaeus, Ludolf, egyetemi tanár, Université de Picardie Jules Verne UFR de Langues et Cultures étrangères (Amiens) • Schvéd Brigitta Kinga, egyetemi hallgató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK • Svriz Wucherer, Pedro Miguel Omar, doktorandusz, Universidad Pablo de Olavide (Sevilla) • Szászdi León-Borja István, egyetemi tanár, Universidad de Valladolid • Varga Mátyás Gábor, egyetemi hallgató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK • Zajta Loránd, doktorandusz, Eötvös Loránd Tudományegyetem

Ára: 600 Ft
Előfizetőknek: 500 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőnél, vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszámán: 06-80/444-444, e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440, vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda, Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetében (1014 Budapest, Úri utca 53., telefon: 224-6700/624, 626 mellék).

Megjelent a Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya és a Chilei Köztársaság Magyarországi Nagykövetsége támogatásával

A Világtörténet 2016-os évfolyamának megjelentetését a Magyar Tudományos Akadémia és a Nemzeti Kulturális Alap támogatja

Nemzeti Kulturális Alap